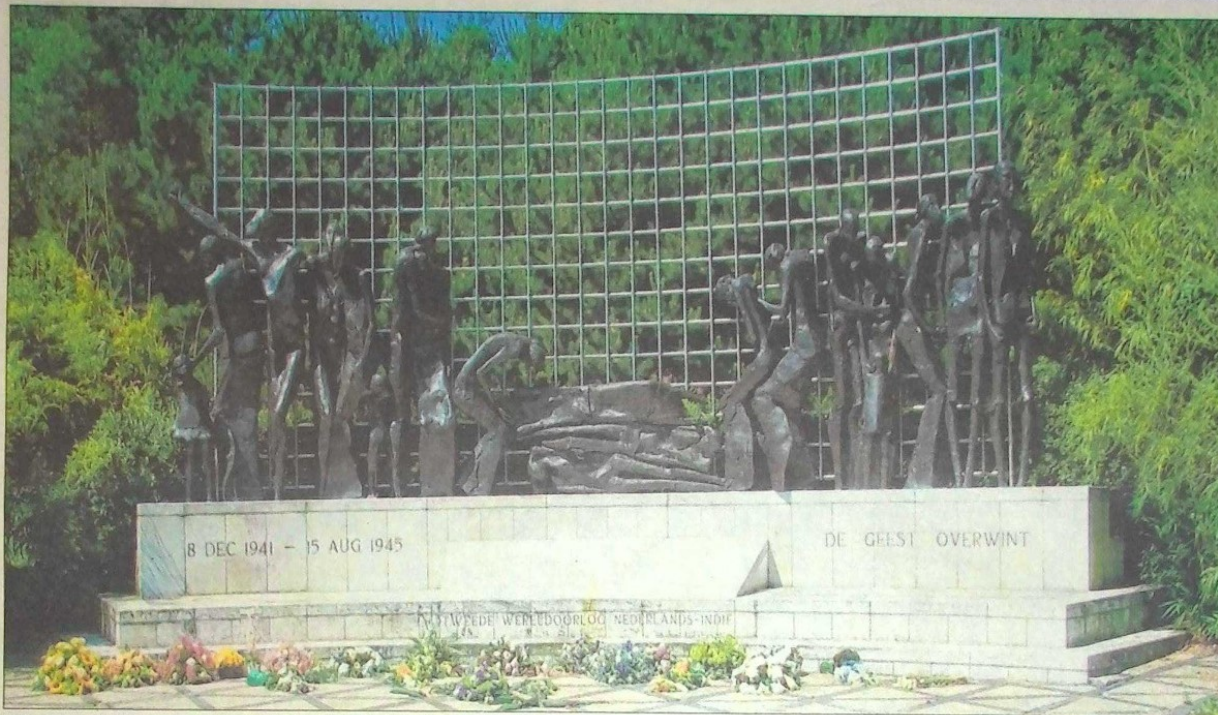

door Richard van de Velde

Het monument in Den Haag voor de oorlogsslachtoffers in voormalig Nederlands-Indië.

CULEMBORG - Voor mensen met een 'Indische' oorlogsachtergrond is 15 augustus 1945 een belangrijke datum: door capitulatie van Japan kwam er een einde aan de oorlog in het voormalig Nederlands-Indië. Wat velen niet weten is dat enkele Culemborgers in die voorafgaande jaren in Japanse interneringskampen een tragische dood vonden. Beusichemmer Richard van de Velde deed er onderzoek naar en vertelt hun levensverhaal.

Ook Culemborgers kwamen om in Jappenkampen Nederlands-Indië

In 1942 werd Nederlands-Indië door Japan bezet. Nederlanders en mensen van andere nationaliteiten, die nog in het land verbleven, werden door het Japanse bezettingsleger geïnterneerd. Er waren krijgsgevangenkampen voor militairen en kampen voor burgers.

Veel militairen en dienstplichtigen werden dwangarbeiders aan de Birmaspoorweg of aan de PakanBaroe-spoorweg op midden Sumatra. Ook werden de mannen als dwangarbeider ingezet voor het aanleggen van vliegvelden op Flores, op de Molukken en het werk in mijnen of andere industrieën in Japan. De burgerkampen waren weer onderverdeeld in kampen voor mannen, vrouwen en kinderen, en (oudere) jongens.

Wie waren die Culemborgers die op een tragische wijze de dood vonden in zo'n zogenoemd „Japenkamp“?

Arnold Versteegh werd op het Voorburg in Culemborg geboren op 5 mei 1891. Zijn Amerongse vader Pieter Versteegh was arts bij het KNIL en kwam rond 1890 met zijn vrouw Antoinette de Riddernaar Culemborg, waar hij als chirurg één van de grondleggers werd van het Barbaraziekenhuis. Arnold verbleef in Culemborg tot rond 1915, waarna hij tekende bij het KNIL. Van januari tot oktober 1921 woonde hij met zijn vrouw Agathe Baker weer even in Culemborg op Triosingel 35. Hij was toen vertegenwoordiger in sigaretten.

Na deze periode vertrok het echtpaar naar Den Haag. Blijkbaar zijn ze in de jaren daarna gescheiden, want in 1929 trouwde Arnold met Maria van Oosterwijk, die al een 8-jarig zoon Godfridus had uit een eerder huwelijk. Het is tot nu toe onbekend, wanneer dit echtpaar weer naar Nederlands-Indië is getogen. Feit is dat het gezin, kort na de Nederlandse capitulatie, op 10 juni 1942 daar werd geïnterneerd.

Het eerste kamp waar ze terecht kwamen was de landbouwkolonie Kesilir, op de meest oostelijke kant van Java. Ze verbleven hier tot 15 augustus 1943. Volgens officiële papieren werd het gezin na deze datum gescheiden en kwamen

de gezinsleden in verschillende kampen terecht. Arnold verbleef in Ambarawa op Midden-Java in kamp Banjoebiroe 10. Hier kwam hij op 22 augustus 1945 om het leven. Zijn vrouw kwam in februari 1945 uiteindelijk terecht in Semarang in kamp Halmahera, waar zij overleed op 11 augustus 1945. Ze liggen beide op Ereveld Kaibantang in Semarang begraven. Hun stiefzoon Godfried overleefde deze kampen.

De ouders van Gijsbert de Raad waren de Culemborgse pakkistenmaker en timmermans knecht Roelof de Raad en de van Everdingen afkomstige Woutertje van Meeuwen. Zij woonden op de Zandstraat en kregen daar vijf kinderen: w.o. Gijsbert in 1878.

In november 1896 tekende Gijsbert („Nico“) op 18-jarige leeftijd voor het KNIL. Hij kwam terecht bij de Grenadiers en Jagers en maakte ook deel uit van hun muziekkorps, waar hij hoornblazer was.

Hij trouwde in 1910 in Malang met Maria Berger. In 1911 ging hij al met pensioen. Nico begon in Malang al snel een wasserij, dat een gat in de markt bleek te zijn vanwege de vele hotels. Door Nico's gezondheidsproblemen verhuisde het gezin naar het hoger gelegen Dampit. Hier bezat hij tenslotte een huis, een fabriek en een klein landbouwbedrijf, dat koffie produceerde.

Ze kregen samen acht kinderen. De jongste twee waren nog tieners toen hun ouders in 1942 geïnterneerd werden. Eigenlijk hoefden alleen deze twee kinderen in een interneringskamp. Nico was daar eigenlijk al te oud voor en moeder hoefde niet vanwege het feit dat zij halfbloed was. Hij was onafscheidelijk van zijn vrouw en kinderen en stond erop dat hij met hen meeging naar kamp De Wijk in Malang. Hier waren ze nog maar kort, toen ze hoorden dat hun huis en bedrijf door onbekenden met de grond gelijk was gemaakt.

In oktober 1944 werd het gezin overgebracht naar Semarang. Ze kwamen in kamp Karang Panas terecht. Nico's vrouw en kinderen in het kloosterdeeltje en hijzelf in de kerk. Na twee maanden werden de

mannen, waaronder Nico, op trucks weggevoerd naar kamp Halmahera. Het was een emotioneel afscheid van zijn gezin. Op 18 december 1944 is hij daar overleden.

De ouders van Willem van Kuik waren afkomstig uit Culemborg: timmerman/kistenmaker Hermanus van Kuik en Johanna Rond. Zij woonden op de Goilberdingerstraat en kregen daar acht kinderen, waaronder Willem in 1877. Toen Willem twee jaar was, stierf zijn vader en zijn jongste zusje binnen elf dagen. Op zijn zestiende verloor hij ook zijn moeder.

Willem was nog maar net 18 jaar oud, toen hij zich in 1895 aanmeldde bij het KNIL. Hij maakte hier deel uit van het 2e bataljon Infanterie en heeft onder andere nog deelgenomen in de strijd om Atjeh in 1896. Hij diende bij het KNIL tot 14 maart 1913.

In 1915 trouwde Willem in Soerakarta, midden Java, met de inlander mevrouw Mailati. Op 14 december 1944 kwam hij in Semarang (midden-Java) in kamp Halmahera op 67-jarige leeftijd om het leven.

Omdat verscheidene Culemborgers in kamp Halmahera omkwamen, nemen we dit kamp eens onder de loep. Halmahera was een omheinde wijk waar ambtenaren hadden gewoond. De huizen hadden drie grote kamers, twee kleine, een voorraadmok, badkamer en wc. In eerste instantie verbleven er zeventien mensen per huis, maar tenslotte zaten er veertig vrouwen en kinderen in een huis. In totaal verbleven er 3300 vrouwen en kinderen in het kamp. Tijdens de internering werden ook oudere jongens en oude mannen in dit vrouwenkamp ondergebracht.

Je lag kop/staart op één matras. Onder het matraslagen de bezittingen in koffers. In de overvolle slaapvertrekken wemelde het van wanduizen, vliegen en ratten. Op een gegeven moment werden er door de Japanners oudere meisjes weggehaald om zogenaamd in een restaurant te werken. Al snel bleek dat ze als „troostmeisjes“ voor de soldaten moesten werken.

Behalve moeders met kleine kinderen kreeg iedereen werk

toebeideeld: naaisters (om spullen voor de Jappen te maken), veldwerkers (van de oogst ging het beste naar de Japanners), keukendienst enzovoorts

Tweemaal daags was er appel, opstellen per blok, de Jap kwam langs, je moest in 't Japans je nummer noemen, diep buigen en, als goed was, mochten je weer gaan.

Om het terrein was een schutting van gevlochten bamboe, „kedèk“. Na donker werd er „kedèkt“, handel gedreven met de buitenwereld. Dat was een gevaarlijke bezigheid, want in de kampen heerste een streng regiem. Overtredingen werden met stokslagen of uren in de zon staan zonder drinken bestraft.

„De sanitaire situatie werd steeds nijpender. Er werden gemeenschappelijke wc's gebouwd: gat in de grond, plank met gat erin eroverheen. Binnen de kortste keren stroomden die ook over, waardoor besmettelijke ziektes, zoals dysenterie vrij spel kregen.

Belangrijk onderdeel van het dagelijks menu was een pap van Asiameel, die in het kampjargon stijfselpap werd genoemd. Hongeroedeem en beriberi kwamen daardoor vaak voor. De vrouwen en oudere meisjes wogen op het laatst nauwelijks 40 kg en hadden geen borsten, billen en menstruatie meer.

Gerard van Weliewerd in 1877 in Culemborg geboren, als vierde kind van Steven van Welie en Maria Rosma. Zijn Beusichemse vader was van 1865 tot 1898 hoofd van de Franche Jongensschool en later van de U.L.O. in Culemborg. Het gezin woonde op de Ridderstraat 135.

Gerard ging in 1898 naar Nederlands-Indië, waar hij chemisch-technisch adviseur werd op het gebied van de suikerproductie bij de Nederlandsche Handelsmaatschappij. Hij schreef diverse artikelen over de suikerproductie. Zijn hobby's waren viool spelen en postzegels verzamelen.

Gerard trouwde in 1908 in Semarang met Johanna Sigmond en ze kregen vier kinderen. Het gezin vertrok in 1917 vanuit Nederlands-Indië naar Zwitserland, waar ze tot vlak voor de oorlog gewoond hebben. Toen in Europa de oorlog

dreigde uit te breken zijn ze naar Nederlands-Indië teruggegaan.

In juli 1943 werd de familie geïnterneerd in Buitenzorg en omgeving. In maart 1944 is Gerard via kamp Kedoengbadak overgebracht naar een mannenkamp in Bandoeng-Tjimahi. Gerard zag kans zijn viool, waaraan hij zo verknocht was, het kamp binnen te smokkelen. Toen de kampleiding daarachter kwam, hebben ze hem met zijn eigen viool doodgeslagen. Gerard's oudste zoon Gerard, kwam in mei 1944 in een kamp nabij Batavia om het leven.

Johanna Louise Klein werd op 18 juni 1910 in Culemborg geboren. Haar ouders waren Culemborger Johannes Adrianus Klein en Agnita van der Leij. Ze kregen vier kinderen. Vader was een boterfabrikant en woonde eerst op de Ridderstraat maar verhuisde later met zijn gezin naar Goilberdingerstraat 7.

In 1931 verhuisde Johanna naar Amsterdam. In 1937 trouwde zij daar met Johannes Jacobus du Saar. „Hanna“ werkte daar als secretaresse bij de A.N.W.B. en Johannes bij het Staatsbedrijf der Artillerie-inrichtingen.

In 1939 vertrok het paar naar Batavia in Nederlands-Indië, omdat Johannes daar een baan kreeg bij de Portland Cementmaatschappij in Indarung op Midden-Sumatra. Zij woonden daar op het fabrieksterrein. Toen de Japanners in maart 1942 Nederlands-Indië binnenvielen, werd Johanna op 7 april 1942 geïnterneerd in het missiecomplex van Padang. Johannes verbleef in het mannengeeeltje. In december 1943 werd Hanna overgebracht naar het interneringskamp te Bangkianang, op Midden-Sumatra. Hier overleed zij op 23 juli 1945. Haar man overleefde het kamp.

Bovenstaande Culemborgers hebben een groot deel van hun leven deel uitgemaakt van de Culemborgse samenleving. Ondanks het feit dat ze op een ver ereveld liggen begraven, mogen we ze daarom niet vergeten. Heeft u nog informatie/foto's van deze slachtoffers, neem dan contact op met Van de Velde, tel. 0345-502583 of bezoek www.oorlogsslachtoffersculemborg.nl.